

К.ю.н. Подковенко Т. О.

Тернопільський національний економічний університет, Україна

РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА У СИСТЕМІ СУЧАСНОГО ГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ

Вітчизняна юриспруденція останнім часом переживає процес переходу в стан нової нормативної парадигми побудови відносин в суспільстві. В галузі юридичної теорії ця парадигма формується через вияв сутності і природи права, його змістовних характеристик з врахуванням сучасних концепцій праворозуміння. Оскільки право є не лише ключовим поняттям, яке має багаторівневий теоретичний вираз, а й безпосередньо практичну спрямованість, як реальний та дієвий регулятор суспільних відносин, як нормативно-правовий стандарт гарантії та захисту прав і свобод людини. Найвизначнішою цінністю, реалізувати яку покликане право, є існування суспільства і життя кожної окремої людини.

У соціальному та особистому житті фундаментальну роль відіграють такі цінності, як свобода, відповідальність, рівність, справедливість. Такі права, як право на життя, свободу, гідність, недоторканість особи, участь у політичному житті – є необхідними умовами влаштування життя людини у цивілізованому суспільстві і тому повинні бути визнанні та захищені державою. У процесі здійснення політичної реформи в Україні не можна не бачити, що наша наука ще повільно впливає на розв'язання складних проблем сучасного суспільства, на втілення в суспільну практику своїх рекомендацій та висновків.

У зв'язку з цим в Україні останнім часом спостерігається зростаючий інтерес до філософії права, розширюється тематика філософсько-правових досліджень, акцентується увага на необхідності аналізу державно-правових явищ через призму антропоцентризму, ціннісно-орієнтаційного виміру права і держави, зорієнтованості політики на проблему людини.

З часу здобуття Україною незалежності, відмови від ідеології «соціалістичного» позитивізму, переходу на позиції світоглядно-методологічного плюралізму дослідження філософських проблем права значно активізувалися. З'явилося чимало публікацій з філософсько-правової проблематики, найбільш цікавими з яких є праці В.Д. Бабкіна, М.Г.Братасюк, К.К. Жоля, А.А. Козловського, М.І. Козюбри, М. В. Костицького, С.І. Максимова, Л.В.Петрової, П.М.Рабіновича, С.С. Сливки, Ю.С. Шемчушенка, В.В. Шкоди, Б.Ф. Чміля та ін. Саме українськими науковцями робляться спроби якісної переоцінки місця, ролі та значимості філософії права в системі правознавства та піднесення її на якісно новий рівень. Основні питання, відповіді на які намагаються дати філософсько-правові дослідження це: що таке право, яким критеріям воно має відповідати, як співвідноситься право і закон, право і мораль, та інші регулятори суспільного життя, які механізми їх взаємодії, як проявляється людинотворча функція права. Причому відповіді на ці та подібні питання мають не тільки теоретичний інтерес, а й практичну спрямованість у процесі вирішення актуальних державотворчих проблем сьогодення. Варто погодитися з твердженням Ю.С. Шемчушенка про те, що філософське осмислення права покликане реалізовувати здобутки філософської думки, які пов'язують право з такими цінностями, як свобода, справедливість, рівність. Філософське та правознавче розуміння права сприяють більш точному визначенню парадигм, принципів, моделей, змісту та обсягу наукового поняття права, предмета і методів відповідних теорій права. Філософія права покликана осмислювати сенс права в його цілісності й водночас ефективності впливу права на людину та її розвиток. Філософія права визнається світоглядним, концептуально-методологічним фундаментом правознавства [4, 7 – 8].

Незважаючи на те, що філософія права має досить тривалу історію, процеси її становлення та розвитку як науки тривають і сьогодні. Сучасний стан розвитку філософії права в Україні є логічним продовженням складного процесу філософсько-правового осмислення права і держави, їх змістових характеристик, сутності права, його ролі та призначення в суспільному житті. Наскільки цей процес є складним свідчить наявність різних концепцій праворозуміння, які віддзеркалюють ті цінності та пріоритети, які визнавались та відстоювались протягом історії людства і визначались мірою свободи, справедливості та рівності.

Кінець ХХ століття актуалізував завдання теоретичного обґрунтування цілісної концепції права, яка могла б поєднати підходи основних правових шкіл і напрямів. Європейська філософсько-правова традиція дуже розвинена і багата гуманістичними ідеями. І важливим на сьогодні є не просто вивчення, а осмислення і ствердження в реальному житті основоположних принципів права, ідей добра, гуманізму та справедливості. Аналізуючи погляди різних авторів на предмет філософії права неважко помітити, що вони пов'язують право із буттям людини, духовними та культурними цінностями.

За твердженням М.В. Козюбри, філософія права на відміну від юридичної науки, не вивчає і не пояснює право як факт, як те що існує в реальності, а прагне до розуміння, світоглядного осмислення того, яким право повинно бути [1, 28]. Фактично філософія права синтезуючи існуючі концепції праворозуміння дає поштовх до осмислення і сприйняття вищої цінності права, відтворення його гуманістичної місії в реальному житті.

Пояснюючи зростаючий інтерес до філософії права, Ю.С. Шемчушенко обґрунтовує це підвищенням соціальної ролі права у регулюванні суспільних відносин. Ідеться про нові підходи до визначення самого поняття права і механізмів його ефективної реалізації, про первинність принципу верховенства права у суспільному житті. Для цього потрібна відповідна методологічна основа [4, 7]. На наш погляд, такою основою має стати філософія права, як синтетична наука світоглядного характеру, яка орієнтує пізнавальні процеси не просто на сприйняття соціальної дійсності, а на усвідомлення та втілення високого призначення права як міри справедливості, свободи та формальної рівності. Особливе значення філософія права складає для майбутніх юристів, для тих хто безпосередньо буде втілювати принцип справедливості в життя у своїй практичній роботі. Варто погодитися з думкою С.І. Максимова, що хоч філософія права не ставить за мету розв'язання конкретних проблем правознавства, а лише допомагає більш чітко усвідомити досліднику-юристу власну позицію, упорядкувати знання, по-новому поглянути на свій предмет у світлі більш широкого підходу, проте всі центральні, фундаментальні проблеми правознавства знаходять своє розв'язання або принаймні обґрунтування саме на філософському рівні. У цьому саме і полягає одна із "загадок" такого феномена, як право, і ця обставина визначає фундаментальну роль філософії права в системі правознавства як загальнометодологічної дисципліни [2, 36].

Саме філософський підхід, на думку О.Скорини, дає можливість всебічного та цілісного осмислення правових явищ. Філософія права дає можливість розвинути самостійне мислення студентів-правознавців, допомагає розумінню сутності права, місця і ролі права в житті суспільства [3, 161]. Філософія права є також і фактором формування внутрішньої свободи особистості (зокрема, фахівця-правознавця), бо філософія права в контексті сучасного філософського дискурсу є філософією свободи [3, 162].

Таким чином, філософія права є фактично єдиною навчальною дисципліною, з тих, що викладаються юристам, яка може допомогти майбутнім фахівцям у розвитку

критичного і абстрактного мислення, рефлексивних здібностей, навичок філософсько-правового осмислення процесів, які відбуваються в нашому суспільстві, у пошуку шляхів виходу з сьогоdnішнього стану справ на шляху до прогресу, на шляху до гуманізації суспільних відносин. Адже сучасні філософсько-правові дослідження безпосередньо можуть бути спрямовані на вирішення практичних проблем та завдань сучасного державотворення.

Можна з впевненістю стверджувати, що на сьогодні філософія права як наука та навчальна дисципліна стала практичною, витребуваною і можна з впевненістю говорити про подальші перспективи її розвитку. Реалізація потенціалу філософії права як науково-практичної дисципліни розв'язувати актуальні проблеми сучасного право- та державотворення в Україні у значній мірі залежить від повного та всебічного представлення її засад і доробку. Сучасні філософсько-правові дослідження повинні бути спрямовані на аналіз проблем природного права, антропології права, співвідношення права, моралі, релігії та інших форм суспільної свідомості, специфіки концепцій видатних представників класичної та сучасної філософсько-правової думки та утвердження філософії права у сучасному гуманітарному знанні.

На сьогодні є вкрай необхідно досліджувати такі невід'ємні складові частини філософії права, як правову онтологію, філософсько-правову антропологію, правову гносеологію, правову аксіологію, феноменологію права, екзистенціальний вимір правових інститутів. Це дасть змогу майбутньому правнику зрозуміти суть природного права, його джерела, зв'язок із світоглядним, теоретичним і практичним рівнем цивілізації і життям окремої людини, синтезувати отримані знання з правознавства і піднятися на вищий щабель розуміння специфіки свого фаху та своєї ролі в суспільстві як юриста. Світоглядні дисципліни не лише підвищують рівень загальної ерудиції та культури, систематизують професійні знання та сприяють глибшому розумінню права, вони допомагають знайти своє місце у світі, адже світогляд – це ті цінності, ідеали, переконання та погляди, які є визначальними для суспільної орієнтації людини та її позиціонування в реальності.

Література:

1. Козюбра М. І. Місце філософії права в системі суспільствознавства (до питання про дисциплінарний статус філософії права) // Проблеми філософії права. – 2003. – Том 1. – С. 27 – 32.
2. Максимов С. І. Філософія права як сфера співпраці юристів і філософів // Проблеми філософії права. – 2003. – Том 1. – С. 33 – 36.
3. Максимов С., Кобринський Д. Міжнародний методологічний семінар «Філософія права як академічна дисципліна» // Право України. – 2008. – № 12. – С. 159 – 165.
4. Шемшученко Ю. С. Актуальні проблеми філософії права // Проблеми філософії права. – 2003. – Том 1. – С. 7 – 9.